

УДК 37:361.3.4.063.3/.4

НАТАЛІЯ ПАХОМОВА

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ТА ОСВІТИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано історико-педагогічні аспекти розвитку суспільства і науки та визначені основні напрями, розкриті пріоритетні інтеграційні тенденції, як основи реформування сучасної освіти та охарактеризовані етапи становлення інтеграційних процесів в українській педагогіці.

***Ключові слова:** інтеграція, освіта, суспільство, історико-педагогічний аспект, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом реформування вищої школи є її інтеграція у світовий освітній простір, яка виступає джерелом розвитку у молоді цілісного світосприймання, методологічною основою розкриття єдності явищ об'єктивної дійсності, що сприяє створенню системного образу світу, становлення педагога як суб'єкта пізнання, здатного професійно діяти в різних епістемологічних системах та сферах знань. Інтеграція як процес створення цілісної і багатовимірної картини світу сьогодні набуває статусу одно-

го з провідних методологічних принципів освіти, адже вона ізоморфно відображає тотальну якість постмодерністського інформаційного суспільства. Про актуалізацію інтегративних тенденцій свідчать дослідження філософських основ інтеграції (С.Клепко та ін.), дидактичних (С.Гончаренко, І.Козловська, О.Савченко та ін.) та психологічних (І.Вех, Т.Яценко та ін.) засад. Дослідженню теоретичних основ і організаційно-методичних аспектів розвитку інтеграції знань в умовах професійної підготовки фахівців присвячені праці А. Беляєвої, В. Беспалько, С. Гончаренка, Ю.Жидацького, Я.Кміта, С.Клепко, Е.Коваленко, О.Шевнюк та ін. Актуальності набуває осмислення процесів взаємопроникнення знань та руху їх до єдності завдяки використанню такого ресурсу, як інтеграція, покликаної впорядкувати загальні і спеціальні знання в цілісну систему, упорядковану різноманітними відношеннями та взаємозв'язками. Однак поза увагою вчених залишається проблема становлення і розвитку прогресивних ідей інтеграції в світовій та вітчизняній педагогіці.

У зв'язку з цим, метою нашого дослідження є аналіз історико-педагогічного досвіду становлення інтегративних тенденцій в освіті. Завданнями дослідження є: ретроспективний аналіз літератури з означеної проблеми, визначення інтеграційних тенденцій у світовій та вітчизняній педагогіці, обґрунтування необхідності врахування історичного досвіду використання прогресивних ідей інтеграції в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Проблема інтеграції змісту навчання у XVII столітті була в центрі уваги видатного педагога Я. Коменського. Учений проектує Панбіблію – повний набір книг, призначений для універсальної освіти й укладений за законами універсального методу. Й. Песталотці у творі «Лінгард і Гертруда» розглядає інтеграцію як метод навчання. Учений, аналізуючи процес виховання людини в контексті дії фізико-механічних законів, визначав необхідність усвідомлення зв'язку всіх знанневих конструктів, що утворюють у мозку людини цілісну картину світу, із об'єктивними зв'язками в природі, коли систематизація всіх існуючих у світі явищ і предметів має здійснюватися за принципом подібності.

Розростання обсягу енциклопедій поставило завдання пошуку нових шляхів інтеграції знань, яка тривалий час досягалася шляхом універсалізації та енциклопедизації інформації. У XVII столітті у працях Декарта, Паскаля, Арно, Лейбніца, Локка була запропонована програма інтегративного опису будь-якого змісту через обмежений набір елементів людської думки, здійснювалися спроби створення «алфавіту людських думок». Ця ідея з нових позицій була представлена у вченні про трансцендентальну аперцепцію Канта і в «Науці логіки» Гегеля у вигляді проблеми категоріальної побудови свідомості, яка опосередковує чуттєве сприйняття і понятійне мислення. В основі цих концепцій знаходиться ідея систематизації знання і приведення його до єдності як регулятивного принципу наукової раціоналізації.

Ж.-Ж. Руссо, підтримуючи в такий спосіб ідею інтегративного світопізнання, вважав, що всебічно розвинута людина обов'язково знайде відповідну до її природних нахилів діяльність і опанує її. Німецький учений і педагог Й.Гербарт виділив основні етапи навчання (XVIII ст.): 1) ясність (зрозумілість); 2) асоціація; 3) система (інтеграція) – можливість самостійно скласти картину світу. Учений обґрунтував психологічний аспект взаємозв'язку знань, на основі якого він дійшов висновку, що за умови зв'язаного викладання матеріалу учні отримують повноцінні навички швидше, ніж при ізольованому вивченні предметів. Великого значення Й. Гербарт надавав узгодженості, систематичності знань. На необхідність взаємозв'язку знань вказував А. Дістерверг, зазначаючи, що кожен предмет вимагає того, щоб його зрозуміли, або хоча б розумно використали його елементи.

У XIX столітті К.Ушинський розробив модель, структуру, напрямки інтеграції. Учений наголошував на тому, що різні предмети мають викладатися в тісному зв'язку один з одним, коли знання й ідеї, які репрезентуються різними науками, мають складати органічну цілісність, розробив інтегрований курс, що включав аналітико-синтетичний метод навчання грамоти. К. Ушинський дав глибоке психолого-педагогічне обґрунтування світоглядної ролі міжпредметних зв'язків, розглядаючи структуру науки. Це дозволило йому показати, що крім спеціальних понять, які належать кожній науці, є поняття, спільні для багатьох, а деякі й для всіх наук. Рівень інтеграції знань у науці стає ознакою її зрілості, результатом внутрішніх закономірностей її розвитку.

Наступний період формування уявлень про інтеграцію змісту освіти припадає на XX століття. Вчені російської школи Каптерев, Блонський заперечували багатопредметність у процесі навчання і при цьому розмежовували інтеграцію і міжпредметні зв'язки.

Дослідження процесів інтеграції в освіті ґрунтувалось на системній теорії Е.Гідденса. В його теорії інтеграція розглядається як упорядкована взаємодія між індивідами і колективними утвореннями, яка базується на відношеннях відносної автономії і залежності між учасниками взаємодії.

Отже, інтеграція знань, як основа цілісного сприйняття й пізнання світу, методичний засіб навчально-виховного процесу, знаходилась у центрі наукової уваги видатних педагогів різних часів, зокрема Я.Коменського, Й.Песталоцці, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.

Ідеологія європейської педагогіки ХХ століття була спрямована у значно більшій мірі на розвиток дедуктивного напрямку в методології національної освіти, ніж індуктивного, щоб уникнути механічного накопичення навчального матеріалу та сприяти його систематизації і внутрішньому структуруванню.

У 30-х роках ХХ ст. були зроблені спроби ввести нові програми, побудова яких передбачала наукову основу. У зв'язку з цим постало завдання визначення «стрижнів», які б об'єднували різносистемні знання. Такі значущі дії підтверджують той факт, що проблема інтеграції в навчальному процесі, як і раніше, займала одне з провідних місць у визначенні змісту навчання, але це положення, зважаючи на труднощі практичної реалізації, не було втілено до середини 50-х років.

Відтак, термін «інтеграція» практично не застосовувався до ХІХ століття. На межі ХІХ-ХХ століть відбувається процес «цементзації наук», утворення зв'язків між раніш розпорешеними науковими галузями, з'являються нові міждисциплінарні напрями дослідження. У ХХ столітті філософи намагаються створити єдину уніфіковану науку, використовуючи апарат математичної логіки як засіб аналізу, де значний вплив на ідею інтеграції мав принцип редукціонізму. Це дозволило дійти висновку, що ціле має розглядатися як надсумативна, нададитивна єдність, а завданням інтегральної логіки є синтез цілого на основі уявлень про властивості частин. В такому випадку, можна говорити також про органіцизм як шлях інтеграції знань, що характеризується об'єднанням різних частин для збільшення цілісності кожного шляхом установлення взаємозв'язків з іншими частинами чи знанням у цілому.

У своєму дослідженні А. Данилюк аналізує історію інтеграції в освіті ХХ століття та виділяє три етапи [3]. Перший етап – кінець ХІХ – поч. ХХ ст. – (П.Блонський, Дж.Дьюї, Г.Кершенштейнер, А.Макаренко, С.Рубінштейн, С.Шацький та ін.) – пов'язаний з розвитком ідеї «трудової школи» та характеризується концептуальним оформленням двох протилежних організаційних принципів предметності і комплексності.

Радянська трудова школа (П.Блонський, Н.Крупська, А.Луначарський, М.Покровський, С.Шацький) була першим широкомасштабним практичним досвідом організації навчання на інтегративній основі. Ідея міждисциплінарних зв'язків отримала втілення в перших документах про народну освіту. Комплексна система навчання створювалася на противагу роз'єднаності вивчення відокремлених навчальних предметів.

Основні напрями, які реалізовувалися в комплексній системі: концентрація, кореляція навчального матеріалу та асоціація елементів змісту навчання. Традиційні схеми з навчанням систематичним предметам були визнані схоластичними і непридатними.

У кінці 20-х років ХХ століття на основі дальтонського лабораторного плану Елен Паркхерст існувала також ще одна, лабораторно-бригадна форма навчання.

Уведення комплексного навчання сприймалося неоднозначно, Н.Крупська і П.Блонський виступали проти неправильної трактовки та викривленого її впровадження. Разом із тим, завдяки наявності в освіті своїх незалежних складових, паралельно працює й інша теза: «Комплексність і предметність суть одного й того ж». Саме вона відображає логіку розвитку інтеграційних процесів; виходячи з фактичної історії та в словесно-символічному вираженні, визначається таким чином: інтеграція – це предметність плюс комплексність [6, с. 18].

Другий етап – 50-70-ті рр. ХХ ст.: обґрунтування принципу міжпредметних зв'язків (П.Атутов, С.Батишев, М.Левіна, Н.Лошкарьова, П.Новіков та ін.), що дозволяє включити в освітній процес не лише внутрішньопредметні, але й міжпредметні знання. Змінюється традиційний характер освіти та створюються відповідні умови для якісно нової системи її організації.

Комплексна розробка проблеми міжпредметних зв'язків починається з середини 50-х років ХХ століття. Спочатку ця проблема розглядалася в аспекті зміцнення зв'язків між предметними та професійно-технічними знаннями (П.Атутов, С.Батишев, М.Кондаков,

П.Новіков, О.Федоров). Пізніше основним завданням міжпредметності стало встановлення і розвиток змістових, системних, дидактичних зв'язків між шкільними навчальними дисциплінами (І.Зверев, В.Максимова, М.Левіна, Н.Лошкарьова, М.Сорокін, Г.Федорець). Поступово проблема міжпредметних зв'язків почала вирішуватися в декількох напрямках, які продовжують розвиватися й до сьогодення: 1) розгляд міжпредметних зв'язків як одного з засобів формування світоглядних якостей особистості (Г.Михайлов, Е.Монозон), 2) розкриття дидактичних аспектів міжпредметних зв'язків (П.Груздев, М.Данилов, Б.Єсіпов, І.Огородніков, П.Шимбір'єв), 3) розробка психофізіологічної основи міжпредметних зв'язків (Б.Ананьєв, Ю.Самарін); 4) дослідження міжпредметних зв'язків у методичних роботах (В.Брадів, Д.Кірюшкін, П.Кулагін, П.Знаменський, І.Соколов) [6, с. 19]. Отже, у 50-ті роки сформувався системний підхід до навчання. Тенденція до диференціації знань була ще загальноприйнятою, однак у цей час розробляються підходи, спрямовані на обґрунтування інтеграції знань учнів переважно в рамках міжпредметних зв'язків (Б.Ананьєв, О.Борисенко, Ш.Ганелін, Г.Костюк).

У 60-ті та 70-ті роки ХХ століття провідне місце в педагогіці отримала проблема міжпредметних зв'язків, що включала взаемовикористання навчального матеріалу, координації та системності знань. Незважаючи на те, що у вітчизняній освіті протягом досить тривалого часу важливість здійснення міжпредметних зв'язків недооцінювалася як у дидактичних науках, так і в шкільній практиці, в даний час теорія міжпредметних зв'язків виділена в особливу область дидактики, що зумовлено, з одного боку, посиленням інтегративних тенденцій у науці, а з іншого – суто дидактичними вимогами до якості знань. Відтак, другий етап розвитку теорії інтеграції в освіті характеризується широким упродовженням міжпредметних зв'язків у дидактичну науку та практику. У 70-80-х роках ХХ ст. у педагогіці інтегративний підхід розглядається переважно при позиції формування наукового світогляду учнів.

Третій етап – 80-90-ті рр. ХХ ст. – розвиток педагогічної інтеграції (Г.Герасимов, К.Колесіна, В.Фоменко та ін.), коли поняття «міжпредметні зв'язки» поступово втрачає свою значущість і замінюється поняттям «інтеграція», «педагогічна інтеграція». Вітчизняні вчені (С.Гончаренко, В.Льченко, Е.Паладянець) зазначають, що при всій важливості міжпредметних зв'язків як одного з аспектів інтеграції вони не можуть забезпечити необхідного рівня цілісності змісту освіти. У цей період основні риси нового змісту освіти, її гуманітаризації характеризувалися створенням концепції інтеграції в освіті, розробленням і впровадженням у практику шкільного навчання різноманітних інтегрованих курсів та ін. Відповідні положення знайшли відображення у роботах І.Зверева, Л.Зоріної, В.Краєвського, В.Ледньова, І.Лернера, М.Скаткіна та ін. Ю.Ракчєєва визначає наступні основні завдання інтеграційних процесів: вивчення інтегративних процесів в історичному плані, аналіз місця і ролі інтеграційних процесів серед інших методологічних і теоретичних проблем; дослідження співвідношення процесів інтеграції та диференціації як фактора розвитку педагогічної науки; з'ясування об'єктивних умов взаємодії педагогіки з іншими науками; дослідження природи і механізмів інтегративних процесів у педагогічній науці; вивчення інтегративних процесів і тенденцій у теорії формування цілісної особистості.

Проаналізувавши педагогічну практику цього періоду, В.Іванов виділив два напрямки вивчення інтеграційних процесів в освіті: теоретико-методологічний, що визначає сутність, механізми і засоби здійснення інтеграції, та теоретико-прикладний, спрямований на вивчення інтеграційних процесів у розвитку освітніх систем, функціонуванні навчальних закладів, навчально-виховної діяльності [4].

Розглядаючи інтеграцію і диференціацію знання найбільш перспективною тенденцією розвитку освіти, А.Белкін зазначив їх нерозривний взаємозв'язок і головну умову розвитку та саморозвитку науки, її подальшої гуманізації, що носить глобальний характер. Зазначені процеси зумовлюють виникнення нових напрямків у педагогіці, які можна з достатньою впевненістю екстраполювати у ХХІ століття [2, с. 116].

Особливе місце посідають наукові праці М.Берулави, який розглянув особливості теорії інтеграції змісту освіти як змістовної системи, що має певні функції й структуру, і як об'єктивний педагогічний процес, який передбачає різні ступені свого розвитку. В якості основної тенденції інтеграції загальноосвітніх і професійно-технічних дисциплін учений виділив синтез науки, техніки і виробництва, трансформовані відповідно до специфіки професійної освіти для конкретної галузі виробництва.

Визначаючи інтеграцію як провідний принцип розвитку в сучасному світі, І.Алексашина проаналізувала зміст поняття «інтеграція» в науці та освіті, сформулювала суть інтеграції як педагогічного принципу і провідної тенденції оновлення змісту освіти, виділила особливості інтеграції та стандартизації [1].

Представлений М.Чапаєвим системний аналіз інтеграції педагогічного і технічного знання на основі методологічних, соціально-педагогічних і дидактико-методичних аспектів інтеграції знань у педагогіці дозволив визначити провідні напрямки і тенденції розвитку теоретичних положень у процесі вирішення практичних завдань педагогічної підготовки, що спричинило розвиток нового напрямку вивчення цього феномену.

У цей же період активно розвивається вітчизняна теорія педагогічної інтеграції. Напрями досліджень зосереджені на: вивченні теоретичних та методологічних проблем інтеграції (С.Гончаренко, Ю.Мальований, О.Мисечко, І.Козловська, О.Сергєєв); структуруванні інтегрованих знань (Т.Усатенко); цілісності змісту природничо-наукової освіти (Б.Будний, В.Ільченко, С.Клепко, Я.Кміт, А.Степанюк); системологічних аспектів інтеграції (О.Джулік, Е.Яворський); інтегративних процесів у педагогіці (І.Богданова); інтеграції в професійно-педагогічній підготовці (Є.Волинець, А.Кучерявий); особливостей розробки інтегрованих курсів (Р.Гуревич, Л.Лук'янова, Я.Собко); обґрунтуванні шляхів впровадження інтеграції в навчальний процес (Л.Ломачко, В.Сидоренко); інтеграції елементів контролю в модульному навчанні (Л.Джулай); інтеграції теоретичних і виробничих аспектів навчання (Т.Якимович); вивченні психолого-педагогічних механізмів інтеграції (Т.Яценко); з'ясуванні взаємозв'язку інтеграції та диференціації (В.Моргун).

Відтак, у 70–80-х роках ХХ ст. в педагогіці йшлося про інтегративний підхід в освіті на основі міжпредметних зв'язків та уточнення змісту понять «міжпредметні зв'язки» й «інтеграція», а в 90-х роках інтеграцію почали розглядати як дидактичний принцип. Теоретико-методологічний напрям дослідження проблеми інтеграції цього періоду сприяло визначенню основних категорій та понять, предмета інтеграції, розробці типологічних характеристик інтеграційних процесів, компонентів інтеграції.

Розширення інноваційних процесів, що призвело до появи нових типів освітніх установ та зв'язків шкіл із підприємствами, закладами професійно-технічного навчання, вищими навчальними закладами та науково-дослідними інститутами, зумовило проектування інтегративних курсів і педагогічних технологій.

Особливого значення в реалізації ідей інтеграції в педагогічній практиці набувають роботи В. Ільченко, де представлена нова форма організації навчальних занять – інтегративні дні, запропоновані авторські варіанти інтегративного курсу. Для інтеграції необхідно використовувати однакові та близькі між собою об'єкти (галузі знань і практична діяльність), а засвоєння знань повинно базуватися на тих самих теоріях і закономірностях.

Таким чином, інтеграція як динамічний процес на кожному етапі розвитку знищує існуючі зв'язки та знову відновлює їх на більш високому рівні, утворюючи єдність та цілісність системності пізнання світу. Тому інтеграцію визначають не тільки як основну форму прояву єдності знань, але і як засіб її досягнення. Проблема інтеграції в педагогіці є продуктом складних діалектичних перетворень наукової свідомості, що вбирає в себе досягнення світової культури і досвід розвитку освітніх систем.

Останнім часом значно актуалізувалися інтегративні тенденції в дидактиці, в теорії педагогіки. Результати досліджень доводять, що в умовах інтегрованого навчання взаємопроникнення й систематизація знань учнів і студентів, становлення в них цілісної та багатомірної картини світу, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкого мислення, професійних умінь і навичок відбуваються більш ефективно.

Відтак, з початком нового століття можна говорити про новий період розвитку інтеграційних процесів у різних галузях знань. Історія становлення інтеграційних процесів в українській педагогіці (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття), на думку І.Пастирської, містить п'ять наступних етапів:

I етап (1991–1996 рр.) – інтеграція елементів змісту навчання. Тенденції інтеграції змісту загальноосвітньої підготовки в цей період представлені у працях С.Гончаренка та В.Ільченко. У професійній освіті вчені (Я.Кміт, Б.Костів, О.Сергєєв, Я.Собко) зосереджували увагу на проблемі інтеграції загальнонаукових професійних знань.

II етап (1997–2001 рр.) – інтеграція у професійній педагогіці досліджувалась як цілісний процес. У цей період здійснено теоретико-методологічне обґрунтування концептуальних основ інтеграції, виділені її закони (С.Гончаренко, Р.Гуревич, І.Козловська), що дало поштовх для подальшого дослідження: обґрунтування концептуальних засад інтеграції знань учнів професійно-технічної школи, інтегративного підходу до конструювання змісту освіти, визначення оптимального співвідношення між процесами інтеграції та диференціації у змісті освіти, визначення умов і форм співіснування між предметними й інтегративними курсами та ін.

Аналіз інтеграційних процесів у педагогіці має методологічний, теоретичний і практичний напрями. Зокрема, розроблено теорію дидактичної інтегралогії (І.Козловська), філософські основи інтегративної освіти (С.Клепко), інтегративну структуру педагогічного знання (Л.Ваховський), перспективи інтеграції в освіті (А.Данилюк), інформаційну модель інтеграції наукових знань (О.Сергеєв). Аналізується інтеграція у професійній освіті на основі інформаційних технологій (М.Кадемія), особливості формування дидактичних комплексів у професійно-технічних училищах (Б.Камінський), інтегровані навчальні плани та програми для ступеневої підготовки фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах (С.Мамрич), інтегративний підхід до вивчення основ наук (Н.Алієва, А.Бородай, І.Даниленко, В.Кириченко, Н.Кухарук, В.Якиляшек), інтеграція теоретичного і виробничого навчання (Т.Якимович), теоретично обґрунтовано положення щодо доцільності формування дидактичних комплексів у закладах професійно-технічної освіти на засадах інтеграції; розроблено модель дидактичного комплексу; доведено доцільність інтеграції управлінського та дидактичного компонентів навчально-виробничого процесу в складі дидактичних комплексів (Б.Камінський). На прикладному рівні розроблялися інтегровані курси (С.Гусева, І.Ігнатенко, В.Сумина, І.Хозяєв, А.Чистяков, О.Шемет), інтегративні уроки у профтехучилищах (Т.Чухно), комплекс інтеграційних дидактичних ігор (Л.Медведева) [5].

III етап (2002–2004 рр.) характеризується поглибленням методичного аспекту інтегрованого навчання (М.Гапонцева, С.Кондратюк, С.Куриленко, С.Омелянченко, І.Солярова, О.Шубіна). Проведені дослідження розширили тезаурус інтеграційного підходу, довели можливість його використання у різних предметних галузях і на різних рівнях інтеграції.

Особливістю **IV етапу** розвитку ідей інтеграції (2005–2010 рр.) є формування професійних якостей майбутнього фахівця в процесі інтегрованого навчання. Актуальність цієї проблеми підтверджується дослідженнями О.Вознюк, О.Марущак, Л.Сліпчишиної, М.Сови, Т.Шаргун, Л.Васіної, А.Теремова, І.Смирнової, С.Ткаченко, О.Левчук, М.Прокоф'євої, О.Булейко та ін.

V етап (2011 – до теперішнього часу) характеризується, на думку І.Пастирської, посиленою увагою вчених до проблеми підготовки педагогів до реалізації інтегрованого навчання та розробки інтегрованих засобів навчання [5].

Висновки. Представлена періодизація становлення теорії інтеграції в українській педагогіці з початку 90-х рр. підтверджує актуальність, різнобічність та невичерпаність вивчення інтеграційних процесів у сучасній теорії і практиці педагогіки. Виникнення нових дисциплін, теорій, концепцій інтегрованого характеру відображає синтез взаємодіючих знань та багатоаспектне переплетіння проблем, предметів і методів пізнавальної діяльності, що підтверджує взаємозалежність всіх сфер пізнання від міждисциплінарної інтеграції. **Перспективність подальшого дослідження** вбачаємо у визначенні структурних компонентів, критеріїв і показників інтеграції складових професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Алексашина И. Ю. *Учитель и новые ориентиры образования* / И. Ю. Алексашина. – СПб., 1997. – 152 с.
2. Белкин А. С. *Основы возрастной педагогики: В 2 ч. Материалы экспериментального курса* / А. С. Белкин. – М.: Академия, 2000. – 192 с.
3. Данилюк А. Я. *Теория интеграции образования* / А. Я. Данилюк. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. пед. ун-та. 2000. – 440 с.
4. Иванов В. Г. *Педагогическая интеграция в средней профессиональной школе* / В. Г. Иванов. – Уфа: РИО РУНМЦ Госкомнауки РБ, 2000. – 180 с.
5. Пастирська І. *Періодизація інтеграційних процесів в українській педагогіці (кінець ХХ – початок ХХІ століття)* / Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_3/Pastyr.htm

6. Прокофьева М. Ю. Интеграция педагогической подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений и учителей начальных классов : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Прокофьева Марина Юрьевна. – Ялта, 2008. – 268 с.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013.

Пахомова Н.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленко, Україна

**ИНТЕГРАЦИЯ КАК ВЕДУЩАЯ ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА И ОБРАЗОВАНИЯ:
ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье проанализированы историко-педагогические аспекты развития общества и науки и определены их основные направления, раскрыты приоритетные интеграционные тенденции, как основы реформирования современного образования и охарактеризованы этапы становления интеграционных процессов в украинской педагогике.

Ключевые слова: интеграция, образование, общество, историко-педагогический аспект, профессиональная подготовка.

Pakhomova N.

V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ukraine

**INTEGRATION AS THE LEADING TREND OF SOCIAL DEVELOPMENT AND EDUCATION:
HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT**

The article analyzes the historical and pedagogical aspects of the development of society and science and indentified their main directions, revealed priority integration trends as the basis of modern education reform and characterized the stages of the development of integration processes in the Ukrainian pedagogy.

Keywords: integration, education, society, historical and pedagogical aspects, professional training.